

FRANZ LISZT'İN İSTANBUL MACERASI

EMRE ARACI*

Bundan tam tamına yüz elli sene evvel, içinde bulunduğumuz şu ay, meşhur piyanist ve besteci Franz Liszt (1811-1886) bir dizi konser vermek üzere İstanbul'a gelmişti. Liszt'in on seneden beri arzuladığı bir egzotik konser gezisi Sadrazam Mustafa Reşit Paşa ve Lamartine'in ortak girişimleri sayesinde nihayet gerçekleşebiliyordu.¹ Meşhur Macar piyanistin İstanbul'a geleceğine dair ilk haber Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi gazetesi *Takvim-i Vakayi*'de şu şekilde duyurulmaktaydı: "Bazı haberlere göre, piyano ustalarının meşhurlarından Avrupa'nın bütün hükümet merkezlerinde nam kazanmış olan Mös-yö Liszt bu aralık İstanbul'a gelmek üzereymiş." (2 Zilhicce 1262 - Aralık 1846, sayı 309)² Liszt ise İstanbul'a haberin yayımlanmasından ancak altı ay gibi bir süre sonra gelecekti. Nisan ve mayıs aylarında Lemberg ve Czernovtsy'de konserler veren piyanist, İstanbul'a gemiyle yola çıkmadan önce kanunlar gereği Galatz'da birkaç gün karantina altına alındı. Nihayet Liszt'i getiren gemi Karadeniz'den aşağı doğru Boğaz'dan geçerek, 8 Haziran 1847'de Sarayburnu açıklarında demirledi. O da İstanbul'a gelen her yabancı gibi panoramik manzaradan son derece etkilenmişti, ancak kendisini bir sürpriz beklemekteydi.

Büyük bir tesadüf eseri Listmann adında bir başka piyanist aynı günlerde İstanbul'da konserler ver-

mekteydi. Listmann biraz kurnazca davranarak isminin son hecesini düşürmüş ve etrafa kendisini meşhur Liszt olarak tanıtmıştı. Ancak bilemezdi ki imkânsız olan gerçekleşecek ve hakiki Liszt kendisiyle aynı anda, aynı şehirde bulunacaktı. Sahte Liszt bu şekilde birkaç konser vermiş ve hatta padişah'tan dahi değerli bir ödül almayı başarmıştı. Hakiki Liszt ise Ernst Burger'in iddiasına göre, ülkeye girişinde sahtekâr diye suçlanarak tutuklanması emriyle padişahın huzuruna çıkarılmıştı.³ Bu tutuklanma emrinin gerçekliği bilinmese de, Liszt'in böyle bir sahtekâr ile İstanbul'da karşılaşacağı bir hakikattir.

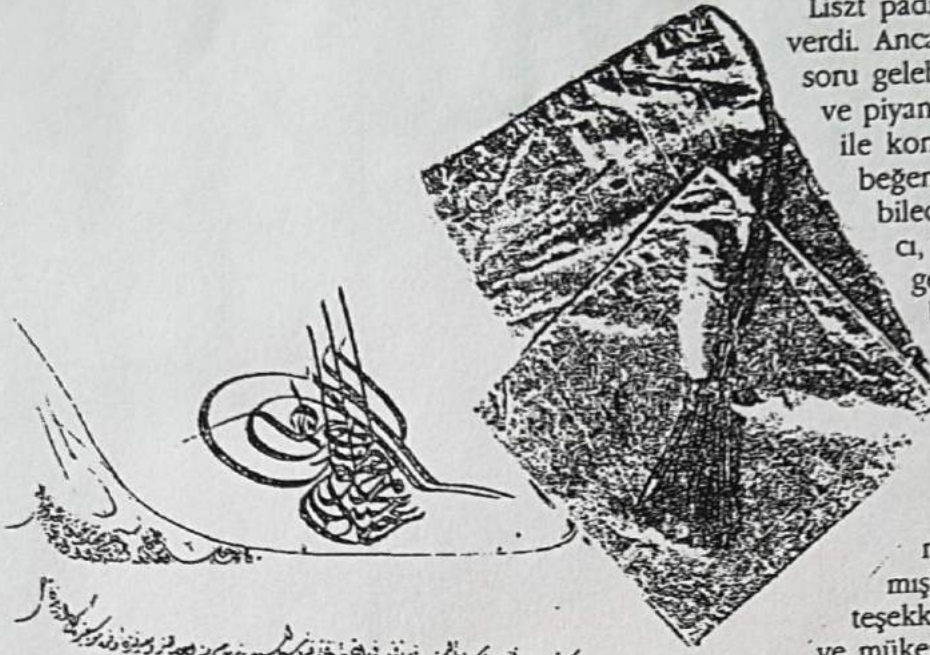

Gençlik yıllarında Liszt, Deveria'nın gravürü, 1832.

Hatta bu olaydan da yıllar sonra kendisi, durumu bizzat Henriette von Liszt'e yazdığı bir mektupta şu şekilde izah etmiştir: "İstanbul'dayken, Listmann adında bir piyanist konser programından isminin ikinci hecesini düşürdüğü için benden af diledi. Ödül olarak da o zamanki padişah'tan kendisine kıymetli bir hediye verilmişti".⁴ Listmann'ın bu ödülü Liszt'e veya Padişah'a geri iade edip etmediği bilinmemektedir.

Hiç şüphesiz Liszt'e İstanbul'da kaldığı sürede bir müzisyen olarak en büyük yakınlığı o sıralarda Müzik-i Hümayun'un başında bulunan Gaetano Donizetti'nin kardeşi Giuseppe göstermişti. İleride kendisine paşalık unvanı verilecek olan Donizetti, Paris'teki oğluna Liszt'in gelişi hakkında şu bilgileri vermişti: "Dün Liszt şehrimize geldi. Ben derhal bu haberi Padişah'a ulaştırdım ve birkaç saat sonra Avusturya Elçiliği'nden birinci tercüman ile beraber hükümdarın huzuruna çıktık. Majesteleri aynı akşam Liszt'ten

* Edinburg Üniversitesi Müzik Fakültesi'nde A. Adnan Saygun'un Hayatı ve Eserleri konusunda doktora araştırması yapmaktadır.

کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

Liszt'e Abdülmecid tarafından verilen takdirname.

kendi himayelerinde, Çırağan Sarayı'nda bir konser vermesini istedi.⁵ Donizetti'nin belirttiği ve Batılı kaynakların da açıkladığı gibi Liszt İstanbul'daki ilk konserini Beşiktaş'taki eski Çırağan Sarayı'nda verdi. Batı müziği hayranı olan padişahın, Liszt'i kabulünde kendisinin ününü çok duyduğunu belirtmesi piyanisti son derece etkilemiş ve bunun üzerine Kontes Marie d'Agoult'a yazdığı mektupta şöhretinin bu denli yayılmasından duyduğu mutluluğu dile getirmişti.⁶ Liszt'in İstanbul konserleri devrin Avrupa basınında da yer aldı. *Siebenbürger Volksfreund* 15 Temmuz 1847 tarihli sayısında şu haberi vermektedir: "Liszt şu anda İstanbul'da Müslümanları etkiliyor. Topluca 'daha önce hiç bu kadar hızlı çalabileni görmemiştik' haykırışları, bize açıkça gösteriyor ki İstanbul'da dahi, sanatın zirvesinin ne olduğu bilinip hissediliyor ve buna değer veriliyor."⁷ Durum hiç şüphesiz gazetenin tasvir ettiği gibiydi. Batılılaşma hareketleri ile Osmanlı sarayında ve ileri gelen devlet erkânında Batı musikisine karşı son derece büyük bir ilgi ve merak, Liszt'in İstanbul'a gelişinden uzun seneler önce başlamıştı. Nitekim virtüözün İstanbul'a davet edilişi de bu merakın doğal bir sonucu olsa gerekti.

Liszt padişahın huzurunda bir resital daha verdi. Ancak bu noktada aklımıza şöyle bir soru gelebilir. Böylesine önemli bir besteci ve piyanist İstanbul'da nasıl bir enstrüman ile konser verecekti. İstanbul'da onun begeneceği, kuvvet ve süratini kaldırabilecek bir alet var mıydı? Bir kemançı, belki beraberinde Stradivarius'unu getirebilir, ama Liszt konumundaki bir piyanist ne yapabilirdi? Bunun için de gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Liszt'in yakın aile dostları olan meşhur Fransız piyano yapımcısı Erard'lar piyanistin özellikle İstanbul konserlerinde kullanması için en kıymetli aletlerinden bir tanesini bu şehre yollamışlardı. Liszt, Pierre Erard'a yolladığı teşekkür mektubunda piyanoyu kuvvetli ve mükemmel olarak nitelemişti.⁸ Esasında Liszt'in kendisi için bu şekilde bir hazırlık yapıldığından haberi yoktu. Erard yapımı piyanonun özellikle kendi konseri için Paris'ten İstanbul'a getirildiğini Galatz'da gemiye binmeden önce gazetede okumuş ve buna son derece sevinmişti.⁹ Piyanonun getirilmesinde aracı Donizetti olmuş ve hatta Liszt'in İstanbul'a vardığı gün evinde tuttuğu aleti derhal saraya yollatmıştı.¹⁰ Bu meşhur piyano Liszt'in İstanbul konserleri bitiminde daha piyanist şehirden ayrılmadan Monsieur Baldagi (Baltacı olabilir) adında bir kişi tarafından nişanlısına hediye edilmek üzere 16.000 kuruşa satın alınmıştı. Bu satışın haberi de bizzat Liszt tarafından Erard'lara "bu güzel aletin romantik kaderi" tasvir yapılarak bildirilmiş ve aynı mektupta aletin klasik vasıfları göz önüne alınırsa bunu da hak ettiği belirtilmişti.¹¹

Liszt İstanbul'da yaklaşık beş hafta kadar kaldı ve saraydaki iki konserinin yanı sıra başka resitaler de verdi. Batılı kaynaklardan ve Weimar'daki arşiv materyallerinden anlaşıldığına göre Liszt'in diğer resitaleri Rus Büyükelçiliği'nde gerçekleşti. Nitekim Liszt, Erard'a yazmış olduğu mektubunda büyükelçilikteki salonu muazzam olarak tasvir etmiş, ama en çok bu binanın manzarası karşısında etkilendiğini belirtmişti. Manzara o kadar büyüleyiciydi ki Liszt buradan Marmara Denizi, Pera, ve Sarayburnu civarını, hem Avrupa ve hem de Asya'yı aynı anda görebiliyor, hatta Olimpos Dağı'nı (Uludağ) bile seçebiliyordu.¹² Liszt'in büyükelçilik konserlerinden bir tanesi 28 Haziran 1847 tarihinde *Association Commerciale-Artisane de Piété* yaranna gerçekleşti.¹³ Türk kaynaklarına göre bir diğer konser de Büyükdere'deki Avrupa otelinin içinde bulunan Franchini salonunda oldu.¹⁴ Bütün bu konserler için Erard piyano devamlı bir yerden diğerine taşınmaktaydı. Franchini salonunda gerçekleşen konserin ilanına bakıldığında Liszt'in İstanbul'da ne çeşit eserler icra ettiğine dair bir fikir sahibi olabiliriz. Buna göre Liszt'in repertuar seçimi daha çok Donizetti, Bellini gibi zamanın opera

bestecilerinin eserleri üzerine kendisinin yaptığı çeşitlemeler ve emprovizasyonlar olarak dikkati çekmektedir. Bunun yanında Chopin'den de hangisi olduğu belirtilmeyen bir mazurka ve tekrar kendisinin Macar temaları üzerine bestelediği piyano eserleri de programda yer almıştır. Esasında değerli müzikolog Cevad Memduh Altar'a göre Liszt, Chopin'i Türkiye'de profesyonel şekilde icra eden ilk uluslararası piyanistti.¹⁵

Liszt İstanbul'dan ayrılmadan önce Donizetti'nin bestelediği Marş-ı Sultani olan Mecidiye marşını dinlemiş, derhal bu marş teması üzerine emprovize bir solo piyano parçası bestelemiş ve eserin orijinal el yazma notasını diplomatik kanallardan Padişah'a vermek üzere Babiâli'ye yollamıştı.¹⁶ Nitekim Donizetti oğluna yazdığı mektupta olayı şöyle anlatmaktadır: "Liszt beni ziyarete geldi. Ayrılrken de beraberinde bazı notalar götürdü. Bunların arasında benim Padişah için yazmış olduğum iki marş da var. Kendisi bunlar üzerinde çeşitli varyasyonlar çalacak bu akşam. Eğer ben de davet edilirim sana eserlerimin uyandırdığı intibayı yazarım."¹⁷ Hükümetten saray kâtipliğine yazılan dilekçeye göre de Liszt'in bu eseri bestelemesindeki asıl emeli ve gönlünün isteği bir nişan kazanabilmektir ve kendisi bunu Avusturya elçisi vasıtası ile gayri resmi olarak Hariciye Nezaretine duyurmuştu (3 Temmuz 1847).¹⁸ Liszt'in şöhret merakı göz önüne getirilirse böyle bir istekte bulunmuş olması gayet doğal gözükmektedir. Padişah ise Liszt'in eserini beğenmiş ve kendisine dördüncü dereceden bir Mecidiye nişanı vermekle kalmamış, değerli taşlarla bezeli bir de kutu hediye etmiştir. Sevengil'in araştırmalarında Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunduğu bir belgeye göre kutunun o zamanki maliyet bedeli

SALLE FRANCHINI.

VENDREDI, 10 JUIN 1847,

MATINÉE MUSICALE PAR

F. LISZT.

PROGRAMME.

1. Andante de Lucie de Lammermoor.
2. Fantaisie sur des motifs de la Norma.
3. Mazurka de Chopin.
4. Le roi des Aulnes, mélodie de Schubert.
5. Hexameron, variations sur un thème des Puritains.
6. Mélodies hongroises.

On commencera à 8 heures précises après midi.

Prix des Places: 100 Piastres.

On trouve les Billets à l'Hôtel de l'Europe; et le jour de Concert, à l'entré.

Liszt'in 18 Haziran 1847'de Franchini Salonunda verdiği konserin programı.

12.500 kuruş olarak gösterilmektedir.¹⁹ Liszt de Contes Marie d'Agoult'ya yazdığı mektupta padişahın kendisine karşı olan cömertliğini anlatarak, hem verilen bir miktar paradan ve nişandan, hem de değerli kutudan büyük bir heyecanla bahsetmiştir.²⁰ Liszt İstanbul'dayken meşhur piyano ve nota satıcısı Commendinger'in evinde kalmış (Nur-i Ziya Sokağı 19 numara) ve virtüözlük hayatından çekilmeden evvel son konserlerini verdiği Odesa'ya doğru gemiyle hareket ederek İstanbul'dan 13 Temmuz 1847'de ayrılmıştır. ■

1. Alan Walker, *Franz Liszt, The Virtuoso Years 1811-1847*, Faber, 1983, s. 441.
2. Refik Ahmet Sevengil, *Saray Tiyatrosu*, Devlet Konservatuarı Yayınları, 1962, s. 24.
3. Ernst Burger, *Franz Liszt*, Princeton University Press, 1989, s. 169.
4. Franz Liszt'in Henriette von Liszt'e 8 Şubat 1884 tarihli mektubu.
5. Suha Umur, "Abdülmecit, Opera and the Dolmabahçe Palace Theatre", *Milli Saraylar*, s. 44-45 (mektup 9 Haziran 1847 tarihlidir).
6. Alan Walker, *age*, s. 441 (17 Temmuz 1847 tarihli mektup).
7. Ernst Burger, *age*, s. 169.
8. Franz Liszt, *Correspondance*, Editions Jean-Claude Lattés, 1987, s. 193 (mektubun yollandığı tarih bilinmemektedir, ancak Erard'ın eline 5 Ağustos 1847'de geçmiştir).
9. *age*.
10. Suha Umur, *agm*, s. 44-45.
11. Franz Liszt, *Correspondance*, s. 193.
12. *age*.
13. Bu derneğin teşekkür mektubu Weimar Arşivlerinde bulunmaktadır.
14. Refik Ahmet Sevengil, *age*, s. 25.
15. *age*, s. 26.
16. Nota 1848 yılında Avrupa'da "Donizetti'nin Abdülmecid Han Marşı üzerine Parafraz" adı altında yayımlanmıştır. Türkiye'de E. Ruhi Üngör, *Türk Marşları* (1966) kitabında bu notayı vermiş, daha sonra piyanist Ergican Saydam'ın yorumu ve Reşit Mehmet Erol'un girişimleri ile plak olarak çıkarılmıştır.
17. Suha Umur, *agm*, s. 44-45.
18. Refik Ahmet Sevengil, *age*, s. 27.
19. *age*, s. 185.
20. Adrian Williams, *The Portrait of Liszt*, Oxford University Press, 1990, s. 236.

Giuseppe Donizetti